

Examen HAVO 2010

tijdvak 1
dinsdag 25 mei
13.30 - 16.00 uur

economie

tevens oud programma

economie 1,2

Bij dit examen hoort een bijlage.

Dit examen bestaat uit 26 vragen.

Voor dit examen zijn maximaal 56 punten te behalen.

Voor elk vraagnummer staat hoeveel punten met een goed antwoord behaald kunnen worden.

Als bij een vraag een verklaring, uitleg of berekening gevraagd wordt, worden aan het antwoord geen punten toegekend als deze verklaring, uitleg of berekening ontbreekt.

Geef niet meer antwoorden (redenen, voorbeelden e.d.) dan er worden gevraagd. Als er bijvoorbeeld twee redenen worden gevraagd en je geeft meer dan twee redenen, dan worden alleen de eerste twee in de beoordeling meegeteld.

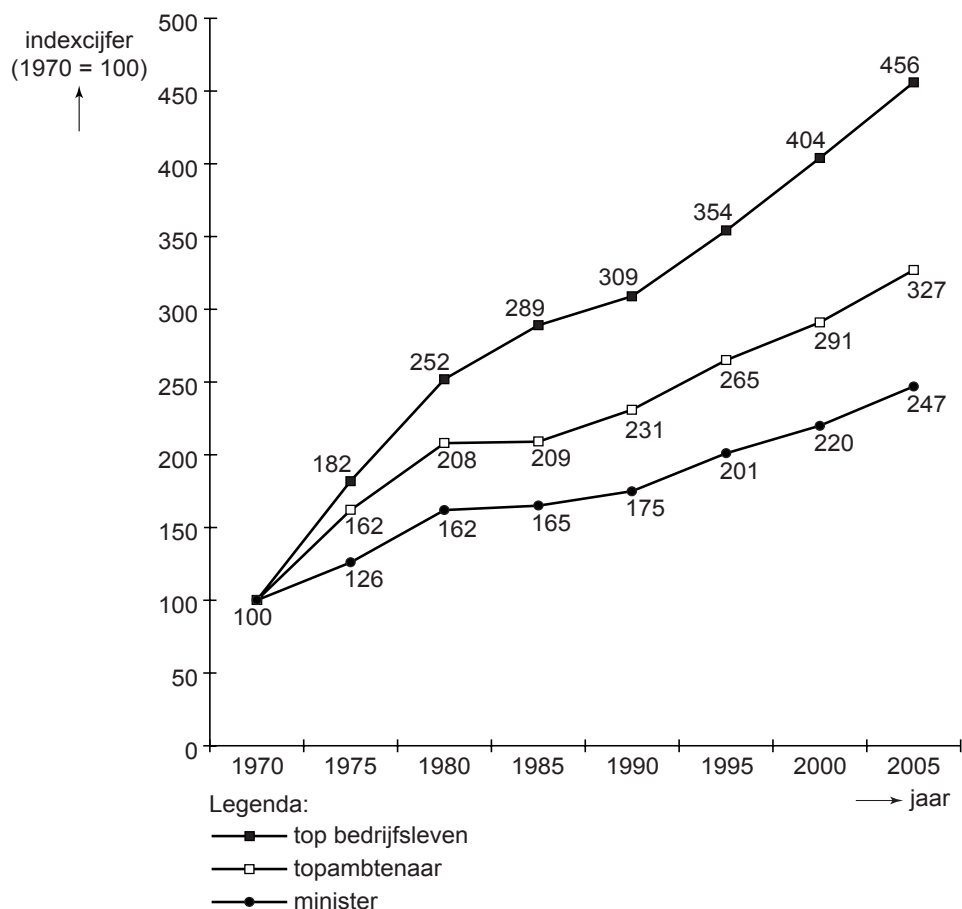
Opgave 1

Verdiene ministers te weinig?

Een commissie stelt dat een minister meer zou moeten verdienen dan zijn topambtenaren. Uit onderzoek van de commissie blijkt echter dat in 2005 het salaris van een topambtenaar gemiddeld gelijk was aan dat van een minister: beiden verdienen gemiddeld € 122.000 per jaar.

De commissie signaleert ook dat de stijging van de salarissen van ministers en topambtenaren achterblijft bij de stijging van de salarissen van de top in het bedrijfsleven. Deze ontwikkeling zou volgens de commissie in de toekomst bedreigend kunnen zijn voor de kwaliteit van het overheidsbestuur.

In de onderstaande figuur is de salarisontwikkeling van de drie genoemde groepen vanaf 1970 weergegeven.

- 2p 1 Bereken het salaris van een minister in 1990.
- 2p 2 Was in 1970 het salaris van een topambtenaar hoger dan, lager dan of gelijk aan het salaris van een minister? Verklaar het antwoord zonder een berekening te maken.
- 2p 3 Geef een verklaring voor de stelling van de commissie dat de kwaliteit van het overheidsbestuur in de toekomst wordt bedreigd.

Opgave 2

uit een krant (oktober 2006):

'Carry trade' omvangrijk en risicovol

Volgens schattingen bedroeg de omvang van de carry trade met de Japanse yen het afgelopen kwartaal € 260 miljard. Een voorbeeld maakt duidelijk wat carry trade is. Jansen leent voor een jaar 140 miljoen yen in Japan tegen een vaste rente van 0,25% per jaar. Jansen wisselt deze 140 miljoen yen om in 1 miljoen euro en zet dit bedrag vervolgens in Europa op een spaarrekening tegen een vaste rente van 4,5% per jaar. Na een jaar neemt Jansen het geld van de spaarrekening, wisselt het om in yens en lost de lening in Japan af. Jansen profiteert zo van het renteverskil tussen Japan en Europa.

De Europese Centrale Bank waarschuwt voor het valutarisico van zo'n carry trade. Zij wijst daarbij op de rente-ontwikkeling in Japan. De rente in Japan is weliswaar al meer dan tien jaar lager dan 1%, maar er zijn tekenen die erop wijzen dat de rente gaat stijgen. De Japanse economie is namelijk het afgelopen jaar met 4,8% gegroeid. Zo hoog is de groei in tien jaar niet geweest. Die sterke groei kan leiden tot inflatie en om die te bestrijden zou de Japanse centrale bank de rente kunnen verhogen. Zo'n renteverhoging heeft gevolgen voor de koers van de yen.

2p **4** Leg uit hoe een hoge economische groei kan leiden tot inflatie.

2p **5** Leg uit hoe door een renteverhoging inflatie wordt bestreden.

Stel dat op het moment dat Jansen de schuld moet aflossen, de koers van de euro 135 yen bedraagt. Rentebetaling gebeurt aan het einde van het jaar. Bijkomende kosten zijn er niet.

2p **6** Bereken hoeveel euro Jansen met zijn carry trade heeft verdiend.

Stel dat Jansen een jaar later eenzelfde carry trade afsluit. De rente die Jansen bij deze transactie moet betalen, staat gedurende het hele jaar vast. Halverwege dat jaar stijgt de rente op de geldmarkt in Japan.

2p **7** Leg uit dat de rentestijging kan leiden tot een stijging van de koers van de yen.

2p **8** Leg uit dat Jansen nadeel ondervindt van een stijging van de koers van de yen.

Opgave 3

Conjunctuur in beweging

De conjunctuurontwikkeling in Nederland kan worden beschreven aan de hand van conjunctuurindicatoren.

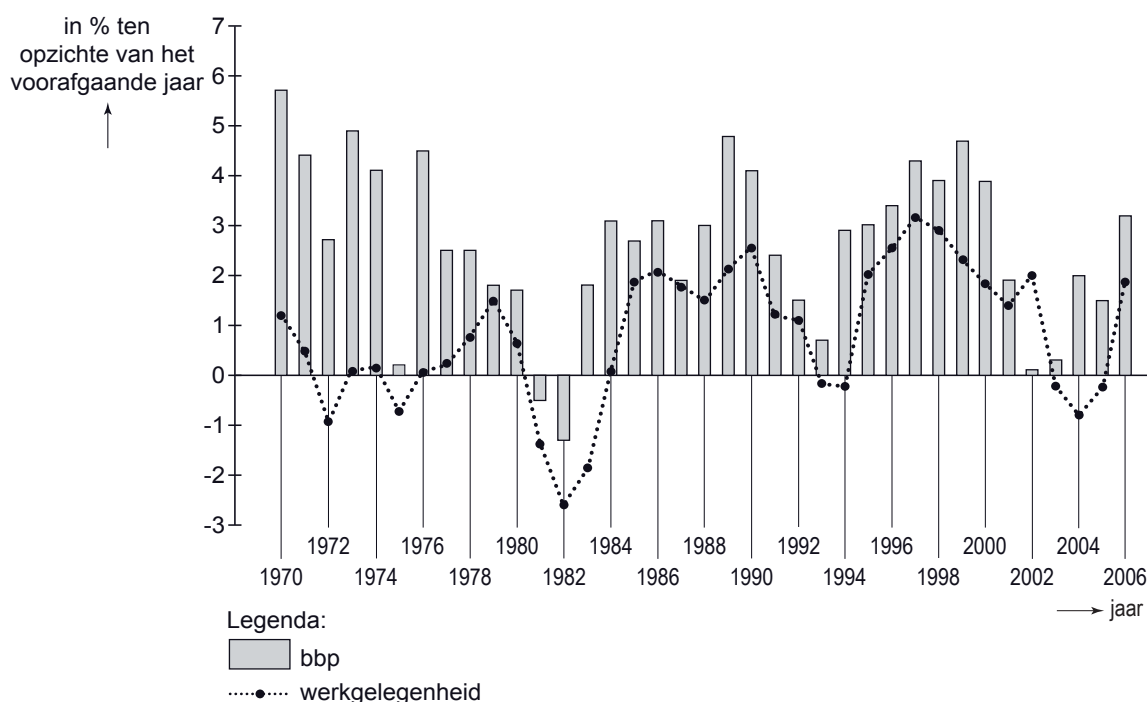
Conjunctuurindicatoren zijn bijvoorbeeld het bruto binnenlands product (bbp) en de werkgelegenheid: uit een toename van de groei van het bbp en de werkgelegenheid, kan afgeleid worden dat de conjunctuur herstelt. Sommigen zien ook het saldo van de overheidsbegroting als een conjunctuurindicator.

- 2p **9** Noem een andere conjunctuurindicator. Licht toe hoe uit de ontwikkeling van de genoemde indicator een herstel van de conjunctuur kan worden afgelezen.

De Nederlandse overheid gaat bij het opstellen van haar begroting uit van de verwachte gemiddelde groei van het bbp over enkele jaren. De Nederlandse overheidsbegroting voor 2006 liet een tekort zien. In 2006 begon in Nederland na een periode van laagconjunctuur een periode van hoogconjunctuur. Dit herstel van de conjunctuur had gevolgen voor het werkelijke tekort van de overheid over 2006.

- 2p **10** Zal, uitsluitend kijkend naar de conjuncturele ontwikkeling, het werkelijke tekort van de overheid over 2006 lager of hoger zijn dan begroot? Verklaar het antwoord en betrek daarin zowel de inkomsten als de uitgaven van de overheid.

groei reëel bbp en groei werkgelegenheid (in arbeidsjaren)

Uit de figuur blijkt dat in één van de jaren in de periode 2000-2006 de arbeidsproductiviteit per arbeidsjaar is gedaald.

- 2p **11** In welk jaar is de arbeidsproductiviteit per arbeidsjaar gedaald?

In een toelichting bij de figuur leest Richard de volgende informatie.

- In 1970 bedroeg het bbp € 58,1 miljard en in 2005 was dat € 505,6 miljard; dat is een stijging van 770%.
- De groei van het reële bbp in de periode 1970-2006 bedroeg gemiddeld 2,5% per jaar.

Richard verbaast zich over de stijging van 770%. Hij denkt dat een groei van 2,5% per jaar in 35 jaar een groei van $35 \times 2,5\% = 87,5\%$ zou moeten opleveren. Een klasgenoot zegt dat Richard twee fouten maakt.

2p **12** Beschrijf een van die twee fouten.

Opgave 4

Het zwarte circuit wordt wit

Het huis schoonmaken, op de kinderen passen, de tuin onderhouden, de hond uitlaten, sommige mensen hebben voor dit huishoudelijke werk door een drukke baan geen tijd meer. Andere kiezen voor een deeltijdbaan. Tegelijkertijd zijn er mensen die geen baan hebben en een bijstandsuitkering ontvangen.

Een politieke partij komt met een plan om bijstandsontvangers tegen betaling huishoudelijk werk te laten doen: 'de dienstencheque'. Het plan kan volgens de partij eenvoudig worden gerealiseerd en de uitvoeringskosten zijn laag.

Mensen die huishoudelijk werk willen laten doen, kunnen bij de belastingdienst dienstencheques kopen van € 5, € 10 en € 25. Met de dienstencheques kunnen bijstandsontvangers worden betaald om huishoudelijk werk te doen. Kopers van dienstencheques mogen de heffingskorting bij de inkomstenbelasting verhogen met 35% van de aanschafwaarde van de dienstencheques.

Bijstandsontvangers kunnen de verdiende dienstencheques bij de gemeente inwisselen tegen geld. Hun bijstandsuitkering wordt dan met 30% van dat bedrag gekort. Over het bedrag van de ingewisselde dienstencheques moeten zij 35% inkomstenbelasting betalen.

Stel je de volgende situatie voor:

In een krant lees je een artikel over het bovenstaande plan. Met een ingezonden brief in de krant wil je dit plan ondersteunen.

Je brief begint als volgt:

“Met instemming heb ik kennis genomen van het plan om de dienstencheque in te voeren. In deze brief zal ik proberen duidelijk te maken dat er veel voordelen aan dit plan zitten.”

6p **13** Schrijf het vervolg van de brief.

In deze brief moeten de volgende aspecten aan de orde komen.

- a Het gevolg van de dienstencheque voor de omvang van de productie in de formele en in de informele economie.
- b Het gevolg van de dienstencheque voor de participatiegraad.

Daarnaast moet in de brief naar eigen keuze één van de onderstaande aspecten aan de orde komen. Kies daarbij het aspect dat het best in de brief past.

- 1 Het gevolg van de dienstencheque voor de door de overheid betaalde overdrachtsuitgaven.
- 2 Het gelijker worden van de secundaire inkomensverdeling door de dienstencheque.
- 3 Het feit dat de dienstencheque zowel positieve als negatieve gevolgen heeft voor de belastinginkomsten van de overheid.

Aanwijzingen:

- *De onderdelen van de brief moeten logisch op elkaar aansluiten.*
- *Gebruik voor het vervolg van de brief 120 woorden; een afwijking van 20 woorden is toegestaan.*

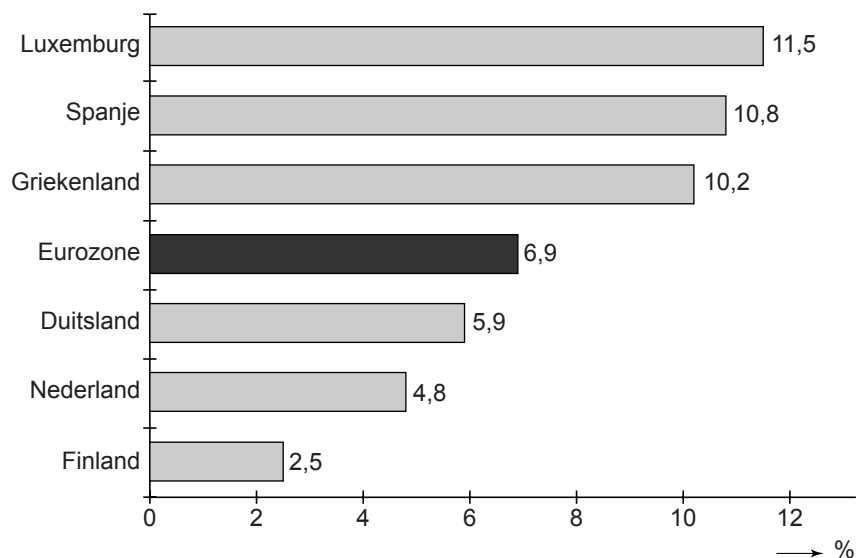
Opgave 5

uit een krant (januari 2007):

Nederland heeft na Finland de laagste inflatie

Over de periode 2003-2006 was de inflatie in Nederland lager dan gemiddeld in de Eurozone. De naar verhouding lage inflatie in Nederland is onder andere het gevolg van de geringe prijsstijging van de artikelgroep 'voeding en alcoholvrije dranken'. De woninghuren en de prijzen van energie en gezondheidszorg stegen in Nederland sneller dan gemiddeld in de Eurozone.

inflatie 2003-2006

Voor de prijsontwikkeling in Nederland over de periode 2003-2006 zijn enkele oorzaken aan te geven:

- er was in Nederland sprake van laagconjunctuur;
- de loonstijging in Nederland was beperkt;
- de supermarkten voerden een hevige concurrentieslag met elkaar.

Stel dat in 2003 een pakket goederen in zowel Finland als Nederland € 10.000 kost. Stel verder dat dit pakket over de periode 2003-2006 in prijs stijgt volgens de gegevens in de figuur.

- 2p **14** Bereken, in één decimaal nauwkeurig, hoeveel procent het pakket in 2006 in Nederland duurder is dan in Finland.
- 2p **15** Leg uit hoe een periode van laagconjunctuur kan bijdragen aan een beperkte stijging van de lonen.
- 2p **16** Leg uit hoe een beperkte loonstijging kan leiden tot een concurrentieslag tussen supermarkten.

De prijsstijging in de landen van de Eurozone wordt berekend met een gewogen consumentenprijsindexcijfer. In de onderstaande tabel staan de gegevens waarop de prijsstijging in Nederland tussen 2003 en 2006 is gebaseerd.

artikelgroep	weging	prijsindexcijfer
voeding en alcoholvrije dranken	11	103,5
overige producten	89	105,0
totaal	100	104,8

Stel dat het prijsindexcijfer van de artikelgroep 'voeding en alcoholvrije dranken' over de periode 2003-2006 in Nederland 110,9 had bedragen.

- 2p **17** Bereken, in één decimaal nauwkeurig, hoe groot de procentuele prijsstijging in Nederland over de periode 2003-2006 dan zou zijn geweest.

Opgave 6

De Europese Unie en de wereldhandel

In economische publicaties wordt veel gebruikgemaakt van tabellen en grafieken. In het informatieboekje staan vijf statistieken over de vier belangrijkste economieën in de wereld: de Europese Unie (EU), de Verenigde Staten van Amerika (VS), Japan en China. In de statistieken bestaat de lopende rekening van de betalingsbalans uit de goederenrekening, de dienstenrekening en de inkomensrekening. Naar aanleiding van deze statistieken worden in deze opgave vijf vragen gesteld.

- 2p **18** Bereken voor 2004 de omvang van de wereldproductie in miljarden dollars.
- 2p **19** Toon aan de hand van statistiek 2 met een berekening aan dat de euro in 2004 vergeleken met 2003 ten opzichte van de dollar is geapprecieerd.

China wordt voor de EU een steeds belangrijkere handelspartner. Inmiddels is de import van goederen van de EU uit China veel groter dan de import van goederen van de EU uit Japan.

- 2p **20** Bereken voor 2004 het tekort op de goederenrekening in miljarden dollars van de EU met China.

Uit statistiek 4 kan worden afgelezen dat het dienstenverkeer tussen de EU en China in de periode 1999-2004 sterk is gestegen. Jaap beweert dat uit statistiek 4 af te lezen is dat in 2000 de dienstenrekening tussen de EU en China in evenwicht is. Tineke beweert dat dit niet uit statistiek 4 kan worden afgelezen.

- 2p **21** Wie heeft gelijk, Jaap of Tineke? Licht het antwoord toe.

De toeristenrekening is een belangrijk onderdeel van de dienstenrekening. Uit statistiek 5 kan worden afgeleid dat het saldo van de toeristenrekening van de EU met China in 2003 en in 2004 negatief is.

- 2p **22** Leg uit dat uit statistiek 5 niet de conclusie mag worden getrokken dat een groter aantal toeristen uit de EU naar China op vakantie gaat dan omgekeerd.

Let op: de laatste vragen van dit examen staan op de volgende pagina.

Opgave 7

Armoede in de Verenigde Staten toegenomen

In 2000 waren de inkomensverschillen in de Verenigde Staten van Amerika (VS) groter dan in Nederland. In de onderstaande tabel staan gegevens over de inkomensverdeling in Nederland en in de VS in 2000. Alle inkomensontvangers zijn hierbij naar hoogte van het inkomen verdeeld in vijf 20%-groepen, waarbij de eerste groep het laagste inkomen heeft. De cijfers zijn gecumuleerde inkomensaandelen in procenten.

	groep 1	groep 1+2	groep 1+2+3	groep 1+2+3+4	groep 1+2+3+4+5
Nederland	7,6	20,8	38,0	61,3	100
VS	5,4	16,1	31,8	54,2	100

Inkomensverschillen kunnen op verschillende manieren worden gemeten. Een manier is de verhouding tussen het inkomensaandeel van de vijfde groep en dat van de eerste groep. In 2000 is die verhouding in Nederland (afgerond) 5 : 1.

- 2p **23** Toon met een berekening aan dat de inkomensverschillen volgens deze manier in de VS in 2000 groter zijn dan in Nederland.

Met behulp van de gegevens in de bovenstaande tabel kan een lorenzcurve worden getekend. De coördinaten (0;0) en (100;100) liggen op deze curve.

- 2p **24** Noem de coördinaten van twee andere punten op de lorenzcurve van Nederland die met behulp van de tabel kunnen worden bepaald.

In de VS was in de periode 2000-2005 de gemiddelde loonstijging kleiner dan de gemiddelde stijging van de arbeidsproductiviteit. De stijging van de arbeidsproductiviteit werd veroorzaakt door automatisering van veel productieprocessen. De behoefte aan hooggeschoolde arbeidskrachten steeg daardoor sterk. En dat terwijl laaggeschoolde immigranten een steeds groter deel gaan uitmaken van de beroepsbevolking. Door deze ontwikkeling van de arbeidsmarkt in de periode 2000-2005 zijn de inkomensverschillen in de VS toegenomen.

- 2p **25** Zijn de loonkosten per product in de VS in de periode 2000-2005 gestegen, gedaald of gelijk gebleven? Verklaar het antwoord.

- 2p **26** Leg met behulp van de gegevens uit dat de inkomensverschillen in de VS in de periode 2000-2005 door de ontwikkeling van de arbeidsmarkt zijn toegenomen.